

Tutkimus ja talouspolitiikka*

MAUNO KOIVISTO

Tämän esityksen taustana on haastatteluni Kansantaloudellisessa Aikakauskirjassa, joka ilmestyi viime vuoden kesäkuun numerossa. Kerroin siinä, miltä talouspolitiikan rooli on näyttänyt niin sanotun päätöksentekijän näkökulmasta. En aio kertoa, mitä pitäisi ja mitä ei saisi tehdä tutkimuspuolella. Pikemminkin haluaisin korostaa sitä, että pitäisi olla kohtuullisempi odotusten suhteen sikäli kuin on kysymys tutkimustyön käytännön merkityksestä.

Pitäisi selkeämmin tuoda esille, miltä osin ekonomistien suositukset rakentuvat tutkimustuloksiin ja missä määrin suosittelijoiden subjektiiviseen arvomaailmaan tai akateemisen ekonomistikunnan intersubjektiiviseen tajunnan sisältöön.

Haastattelussa pyrin tuomaan esille subjektiivisen käsitykseni siitä, ettei tutkimus voi päätyä mihinkään hierarkisiin referenssisysteemiin, että talouspoliittisia päätöksiä tehtäessä mukana on ei vain kaikenlaisia kvalitatiivisia aineksia vaan myös paljon tiedostamattomia vaikuttimia.

* Keskustelualustus Kansantaloudellisessa yhdistyksessä 3.4.1995.

Tätä prosessia ei tarvitse pitää irrationaalisena, koska intuitiivinenkin päättely voi olla täysin rationaalista. Kannanottajan lähtökohtana on subjektiivinen vakuuttuneisuus asioiden tilasta. Viime kädessä on kysymys siitä, mitä vaikutelmia on valunut tietoisesta tajunnasta alitajuntaan ja miten ne ovat siellä järjestäytyneet.

Elämme moniarvoisessa yhteiskunnassa, jossa yhteisistä arvoista ei paljon puhuta. Käytännön tavoitteet ovat moniarvoiset ja ristiriitaiset.

Meillä on yhteisiä arvoja ja meillä on omia, muitten etujen kanssa ristiinkäyviä intressejä. Kuitenkin mielellään puhutaan harjoitetun talouspolitiikan virheellisyyksistä ikään kuin objektiivisista asioista, ikään kuin olisi ollut ja olisi aikaansaataavissa joku "oikea" tapa toimia.

Talouspoliittiset päätöksentekijät (mistä ilmaisusta en pidä) ovat jossakin voluntarismin ja determinismin välimaillla. Minulla ei henkilökohtaisesti ole ollut valittamista, minulla on ollut välillä voimakas tunne siitä, että olen voinut vaikuttaa asioiden kulkuun.

Joskus on mielessä ollut hämmentyneen ylläpidon tunne sen johdosta, että on väitetty (to-

sin kielteisessä asiayhteydessä) että toiminnallani olisi ollut lähes globaalisia vaikutuksia. Yhdyin kriitikoihin siinä, että tietoiselle toiminnalle on tilaa, ettei ponnistelu kehityskulkuihin vaikuttamiseksi ole turha, mutta että useimmiten yksilön vaikutusmahdollisuudet ovat marginaalisia.

Talouselämä-lehti esitti tässä taannoin sympatiaa pahoin julkisuudessa myllytetyille pankinjohtajille ja muille rötösherroille ja sanoi sitten lopuksi, että syyllinen oli harjoitettu väärä talouspolitiikka. Minustakin rötösherrojen vainoaminen on välillä mediassa saanut aivan sairaita piirteitä, mutta yleisestä amnestiasta ei silti voi olla puhe.

Välillä haluttaisiin panna Suomen kansa häpeämään ja kulkemaan huonolla omallatunnolla jostakin subjektiivisesta arvönäkökohdasta lähtien. Välillä haluttaisiin julistaa Suomen kansa suorastaan syyntakeettomaksi.

Jos kansalaisten kontrolli on ollut puutteellista ja kansalaisilla on ollut entistä suurempi mahdollisuus myös omien mahdollisuuksien virheelliseen arviointiin, ei koko syntikuormaa pidä kerätä yhteiskunnan harteille. Samalla kun on voitu todeta, miten tehottomaksi totaalinen yhteiskunta voi ainakin aikaa myöden mennä, meillä julkisessa keskustelussa ja käytännön lainsäädännössä haluttaisiin mennä yhä kattavamman yhteiskunnallisen säätelyn suuntaan.

Tietoisella politiikalla on merkitystä, asioiden kulkuun voidaan vaikuttaa, mutta eri asia on, ovatko tulokset olleet tyydyttäviä.

Kun joskus on päästy siihen, mihin on pyritty, on sanottu: siinähan se olikin se virhe, olisi pitänyt pyrkiä muualle. Ei tule mieleen yhtään ajanvaihetta, jolloin harjoitettua politiikkaa olisi pidetty oikeana.

Kritiikki louskuttaa kaiken aikaa, mutta joskus se puree, joskus ei. Tällöin voisi ajatella, että harjoitetun politiikan tunnustetuksi tulemi-

sesta olisi merkinä se, että vallalla on vain jonkinlainen yleinen nyreys ja hapan ilme. Mutta se voisi tarkoittaa myös sitä, että suhteellisen tyytyväisiä ovat normaalisti äänekäät, itselleen uusia etuja saaneet aktiiviset kansalaiset.

Olen ollut mukana yhden varsin kalliin kansaneläkeuudistuksen vaiheen toteuttamisessa. Valtaosa eläkeläisistä sai vähän lisää, jokin määrä pysyi omillaan ja pieni vähemmistö menetti. Tämä vähemmistö otti haltuunsa julkisuuden. Ilmeisesti lojaalisuudesta muita eläkeläisiä kohtaan ja ehkä kateuden pelosta lisää saaneetkin yhtyivät valitukseen.

Enemmistövalta voi pian olla eläkeläisvaltaa. Laskujen maksamisen siirtäminen tulevaisuuteen on mahdollista, kun tulevilla sukupolvilla ei tässä ja nyt ole äänioikeutta, eikä tietysti voi ollakaan. Nuoria työelämässä mukana olevia voidaan melkoisella menestyksellä pettää, kun heille sanotaan, että jos minä ja kaltaiseni saamme nyt tämän edun, niin se siirtyy sitten sinulle.

Kun sanotaan, että pohjoismainen hyvinvointivaltio on saavutettu etu, niin kenen kustannuksella on saavutettu ja miten se on taattu?

Pitää kysyä, miten voidaan perustella maamme velkaantumista ulkomailla. Onko meillä niin edullisia investointikohteita, että velanteko kannattaa, onko kotimainen säästäminen niin korkealla tasolla, ettei sen kohottamista voida ajatella. Pitää kysyä: millä oikeutuksella me näin menettelemme.

Jokin aikaa sitten vaadittiin velkaelvytystä. Jotkut ovat olleet sitä vastustavanaan, mutta sitä on tapahtunut massiivisesti. Voidaan kysyä, olisiko tällainen ulkomaisen rahan sisääntulo ollut lainkaan mahdollista, ellei meillä olisi toteutettu säästöpäätöksiä, joskin varsin vaatimattomia. Leveämpi rahatulovirta olisi loppunut nopeammin.

Käydyssä keskustelussa on esiintynyt semmoinenkin ajatus, ettei sellainen rahanlainaaminen ole elvytystä jota ei ole kutsuttu elvyttämiseksi. Rahanlainaajan sieluntila on ollut väärä.

Tässä sitä nyt ollaan. Huomasin, että Postipankin vuosikatsauksessa lama julistettiin päättyneeksi vuonna 1994. Minustakin olisi nyt syytä julistaa yksi lama päättyneeksi, ennen kuin uusi lama julistetaan alkaneeksi. Ellei jotakin tällaista tehdä, menee koko suhdannepoliittinen sanasto sekaisin, ja miten sitten keskustellaan, kun muusta ei osata.

Mielipidetutkimusten julkaisemisen yhteydessä puhutaan edelleen desimaaleista, mutta nyt on alettu samalla mainita, että pelkät tutkimusmenetelmistä johtuvat epävarmuudet ovat usean prosenttiyksikön suuruisia. Tässä olisi suhdanne-ennustajillekin tai ainakin tulosten tulkitsejille opiksi otettavaa.

Minusta on ymmärrettävää, etteivät ekonomistit mielellään käytä moraalisia ja moralisoivia argumentteja, koska julkinen keskustelu on valtaosaltaan moralisoivaa, syy- ja seuraussuhteita välttelevää ja niisanottujen päätöksentekijöiden puutteellista hyveellisyyttä korostavaa.

Mutta tässä on toiminnassa myös ekonomistien puolustusmekanismi, joka ehkä on Gunnar Myrdalin varhaisen nuoruuden ajattelun myöhäistä vaikutusta. Myrdalin mukaan (tämä sitaatti on epävarmaa) taloustiede on neutraalia, koska se ei suosituksissaan esitä lopullisia päämääriä, osoittaa vain keinoja. Mutta myös keinojen valinta sisältää arvovalintoja. Myöhemmällä iällä Myrdal kutsui tätä kantaansa naiviksi empirismiksi. Empirismiä se olikin, mutta tuskin naivia, pikemminkin se oli pikkuovelaa käsienspesua.

Ekonomistit saavat eniten julkisuutta, kun tarjoavat makeita lääkkeitä. Jos ekonomistit te-

kevät paketin tai pullan, siitä poimitaan rusinat. Mutta tämän nyt ei pitäisi olla yllättävää eikä hämmästyttävää.

Politiikan on sanottu olleen väärää. Ei ole nähty vaivaa rekonstruoida tapahtunutta, muuttaa jokin teko tai sen puute toiseksi ja sitten katsottu, voitaisiinko näin saatua uutta kokonaisuutta kutsua oikeaksi politiikaksi.

1980-luvulla Suomen Pankki halusi murtaa inflaatio - devalvaatiokierteen. Pyrkimys vastasi minun arvomaailmaani. Jälkeenpäin olen todennut minulla olleen epäilyksiä, mutta toivotavasti en tuonut niitä sillä tavalla julki, että olisin horjuttanut toimijoiden uskoa.

Yritys kierteen katkaisuun ei silloin onnistunut. Vieläkin näyttää olevan hyvinkin valistuneissa piireissä jyrkkiä mielipide-eroja sen suhteen, mitä olisi pitänyt tehdä toisin. Jotkut ovat sitä mieltä, että Suomen markan ulkoista arvoa olisi pitänyt ajoissa alentaa.

Tässä asiassa minulla on täsmällinen mielipide: markan arvoa olisi pitänyt aikaisemmin ja enemmän nostaa, jotta olisi syntynyt devalvaatio-odotukset, mikä olisi toteuttanut rahamarkkinoiden halutun kireyden. Nyt puhuttiin pitkään revalvaationtarpeesta ja raha virtasi sisään. Kun Suomen Pankki nosti korkoja (ei kuitenkaan peruskorkoa, koska pankkivaltuusmiehet eivät sitä halunneet) rahaa tuli vielä enemmän sisään. Valuuttavarannon suuruus peitti uhkaavat pulmat allensa. Rahan runsaus helpotti julkisen talouden tasapainottamista.

Tämä oli silläkin tavalla kohtalokasta, että oppositio väitti Holkerin hallituksen tarjonneen kansalle vain silakoita ja Margaret Thatcheriä ja että uuden hallituksen myötä tulisi paljon paremmat ajat.

Tässä on nyt selkeä kysymys: olisiko pitänyt aikaisemmin devalvoida vai revalvoida. Jos ei voida tutkimuksella näin jälkeenpäinkään perustellummin esittää arvioita siitä, kumpi toi-

mintalinja myöhempää kehitystä ajatellen olisi antanut suotuisampia tuloksia, mitä sitten tulevaisuuden ennustamisesta puhutaan.

Kun Suomen maksuvalmiuskriisi kärjistyi syksyllä 1991, olin sattumalta Suomen Pankissa käymässä. Olin tullut tehtäväni valituksi sillä puheella, että talouspolitiikka on hallituksen, ei tasavallan presidentin tehtäväkenttää. Tätä mieltä olin ollut myös edeltäjäni suhteen. Tämän vuoksi olin hyvin haluton esittämään talouspolitiikasta muita kuin hyvin yleisiä näkökohtia. Tuolloin Suomen Pankissa kysyin kuitenkin, eikö olisi parempi olla interveneeramatta.

Kellutus jäi silloin turhan lyhyeksi. Suomen markan ulkoisen arvon laskun jälkeen Suomen Pankki pyrki rakentamaan uuden puolustuslinjan mielestäni turhan eteen, minkä käsitykseni Suomen Pankin johtokunta sai tietoonsa.

Kun paine valuuttavarantoa kohtaan alkoi uudelleen voimistua syksyllä 1992 asetuin täsmällisesti sille kannalle, että ei ollut syytä ryhtyä käyttämään suuria lainattuja varoja linjan puolustamiseen, vaan siirtää vastuuta markkinavoimille. Ruotsi teki toisin, tappiokseen.

Esitin oletuksen, että Suomen markan ulkoinen arvo voisi uudelleen nousta aikaisemmalle tasolle. Lähtökohdana oli ajatus, että devalvaatio on kontraktiivinen, ei elvyttävä toimenpide. Mitä alemmas Suomen markan ulkoinen arvo painuu, sitä kielteisemmin se vaikuttaa kotimaiseen aktiiviteettiin. Vuoden 1994 alussa oli nähtävissä selvästi kaksi vaihtoehtoa: joko Suomen markan ulkoinen arvo nousee tai sen sisäinen arvo laskee. Syksystä 1992 lähtien oli myös nähtävissä, että työmarkkinat tulevat

jakaantumaan kahtaalle: ylikuumentuneeseen ja alijäähtyneeseen.

On ollut nähtävissä että me olemme menossa kohti keskiluokan kriisiä, jos tällaista käsitettä nyt voidaan ajatella. Erikoisesti julkiset palvelut ovat voineet toimia vain lievästi supistuneena sen ansiosta, että yhteiskunnan kuluja on lainatulla rahalla runsaasti tuettu.

Tämä ei voi enää missään tapauksessa kauan jatkua. Vaikkei mitään muuta tapahtuisi, kasvava velkamäärä. Korkojen ja lyhennysten hoito tulee bruttoluotonotosta jättämään nettovelan kasvuksi yhä vähemmän. Ollaan kohtuullisia odotuksissamme kyetä näkemään tulevaisuuteen. Kuka olisi odottanut, että nykyisen työttömyyden tasolla on tällainen kustannusten nousupaine.

En näe mitään edellytyksiä sille, että markka "kiinnitettäisiin", mutta myös jatkuva kelluttaminen hirvittää, ellei inflaatiota vahvistaville voimille ole luotavissa vastavoimia. Meidän ei pidä ajatella niin, että tarvitsemme kansainvälistä tukea itse aiheuttamiamme paineita vastaan.

Vaara on nyt siinä, että maamme voisi tulla muodollisesti ottaen kelpolliseksi osallistumaan pidemmällemenevään rahataloudelliseen yhteistyöhön ilman, että tosiasiallinen asemamme olisi riittävästi korjaantunut. Itsenäisyystaistelun nykyinen muoto on pyrkimystä siihen, että me emme ulkoista tukea tarvitse, emme sen nojaan rakenna.

Kun minulta on joskus pyritty kysymään sitä, mitä minä maamme osalta häpeän, olen sanonut, että häpeän meidän jatkuvaa velkaantumistamme.